ANARKIJA

U HRVATSKOJ

KJIŽEVNOSTI I UMJETNOSTI.

POSLANICA

UMJETNIČKIM SECESIONISTIMA I KNJIŽEVNIM DEKADENTIMA

OD

FR. Š. KUHAČA.

CIENA 30 NOVČ.

U ZAGREBU.
NAKLADOM PISCA.
1898.

ANARKIJA

U HRVATSKOJ

KJIŽEVNOSTI I UMJETNOSTI.

POSLANICA

UMJETNIČKIM SECESIONISTIMA I KNJIŽEVNIM DEKADENTIMA

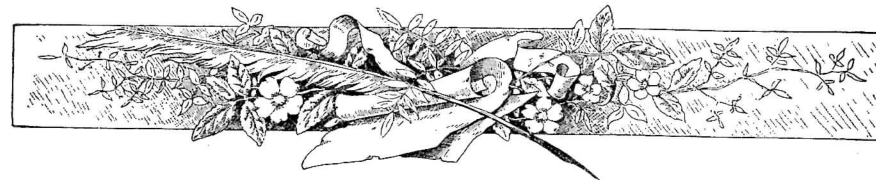
OD

FR. Š. KUHAČA.

CIENA 30 NOVČ.

U ZAGREBU.
NAKLADOM PISCA.
1898.

Tiskara C. Albrecht (Jos. Wittasek), Zagreb.

Nije dosta, što se Hrvatstvo ima boriti s raznim tudjim elementima u našoj otačbini, da očuva svoju narodnost i svoj opstanak, već se u najnovije vrieme eto pojavila još i neka domaća struja, koja teži za tim, da našu mladež posvema pokvari, da joj iščupa iz srca smisao za moral, religiju, domoljublje i ina plemenita čuvstva i svojstva.

Pokretači te struje jesu neki mladji hrvatski književnici i neknjiževnici te slikari, rodjeni Hrvati.

Sav hrvatski naobražen sviet ogorčen je radi toga nastojanja, te svaki pravi Hrvat osudjuje što oštrije može novu tu zabludu. Ipak neće nitko, da tomu na put stane, da Hrvatima obrazloži, kakva im pogibelj prieti od te struje. Svaki čeka, da bi se već tko jednom podigao, koji bi zapriečio, da se ono ne ruši, što su naši djedovi sazidali, te što je služilo kao čvrst bedem i branik za uzdržanje morala i patriotičkih krieposti u hrvatskom narodu. Ali dok jedan na drugoga čeka, da podigne svoj glas, dotle su ti rušitelji onoga, što postoji, već zamâmili, zaveli i predobili jedan dio naše mladeži.

Prije je ta družba samo potajno radila, rujući i huškajući našu mladež, no sada podiže ona smjelo svoju glavu, te obielodanjuje svoje moralu pogubne proizvode.

Držeći, da tu nije više oklievati, složismo se nekolicina hrvatskih književnika, pedagoga i umjetnika, da narod hrvatski upozorimo na pravac te nove literature i te nove slikarije.

Čitatelj će jamačno pitati: A jesu li pokretači te nove struje po zvanju književnici i umjetnici, te imadu li potrebnu stručnu pripravu?

To su vam ponajviše ljudi, koji nemaju ni kakve umjetničke stručne naobrazbe ili samo veoma manjkavu, no imadu drzovitost zastupati književnost i umjetnost, koju nisu nikada učili ni teoretički ni praktički. Ono o čem pišu, što zagovaraju, što krituzuju, ne spada na ono, što su stručno učili, nego spada u onaj kut njihovog znanja i umienja, u kojemu su potpuno nevješti. No pošto se oni u svojoj struci nikako ne mogu ni čim istaknuti, to su se postavili na čelo književnosti i umjetnosti kao vodje, ne bi li postigli, da sviet o njima govori bilo to i s posmjehom, porugom i prezirom. Tim ljudima nije do toga stalo, da koriste našemu napretku, kako koriste patriotični agitatori za umjetnost i književnost, nego im je stalo samo do toga, da se zna, da su i oni na svietu.

Takva čeljad nije vam nikada napisala valjan roman, spjevala valjanu pjesmu, nikada imala kist u rukama; ali da sviet nekako zavara svojim tobožnjim oštroumljem, proglašuje sve ono, što se dosele u nas proizvelo, kukavnim. Neki opet, koji su vješti u svom radu, tvoreći umjetnička djela, dadu se voditi od neukih, jer žude samo za tim, da iznesu posve novo, jer osjećaju sami u sebi, da nemaju toliko dara i toliko sposobnosti, da bi mogli ono, što postoji, unapriediti, reformisati, usavršiti. Ne treba, da bude njihovo novo zdravo, estetično, obrazovno, odgojno, koristno, milo —, nego samo da bude nečuveno, »noch nicht dagewesen«, bilo to bljutavo i ogavno, škodilo to čovječjem družtvu i otačbini koliko mu drago.

To gramzenje za originalnošću uneseno je u Hrvatsku od tudjih agitatora, koji idu za tim, da spriečе Hrvate u njihovom naravnom razvitku, da im otruju krv i mozak i da nadju za svoje — svakom se moralu i pameti rugajuće proizvode »Absatzgebiet« u Hrvatskoj. Da to postići mogu, da Hrvati budu robovi tudjih grieha, nastojali su, da predobiju za se hrvatske književnike i slikare Hrvate. Tà, zašto bi baš Hrvati ostali moralno čisti, kada su ti tudji agitatori do skrajnosti pokvareni? Zašto ne bi i Hrvati okusili toga otrova, koji oni preporučuju kao novi liek?

Oni sude ovako: Sve novo ima neku privlačivu silu, a Hrvati ne će namah razumjeti, kamo mi smjeramo tom novotarijom. Mi ćemo im s početka laskati, osobito pako njihovim umjetnicima; no kada se ovi jednom osvieste, i mi se već dostanemo hrvatskog novca, govorit ćemo već drukčije. Najprije valja demoralizovati a onda gospodovati.

Naši hrvatski secesioniste, to jest rušitelji dosadašnje kulture, ne predvidjaju to, dapače oni niti ne pojme pravi zadatak liepe literature i liepih umjetnosti, jer drukčije ne bi sliedili te razvratnike.

Da to uzmognem dokazati razdielio sam ovaj spis u šest malih odsjeka, te ću u njima govoriti o glavnim uvjetima, kojima mora svako umjetničko djelo da zadovolji.

Liepo.

Secesioniste kao da ne znadu, da se liepa knjiga (belletristico) i liepe umjetnosti (belle arti) zato zovu liepim, što imadu pretežno prikazivati liepo, ono liepo, što se u kulturnim narodima smatralo i smatra liepim.

Ljepota nije ništa apsolutnoga, ništa posebice postojećega, već je izraz čuvstava kulturnih naroda isto tako, kako je znanost izraz mišljenja tih naroda. Svaki bo narod misli po jednakim logičnim načelima, a zato će i do toga doći, da će biti znanost svih naroda jedna te ista. Ali drugačije se ima s čuvstvovanjem, budući da svaki kulturni narod drukčije čuvstvuje, i to prema svojoj rasi, svom temperamentu, prema svojim vanjskim prilikama, svom religioznom mišljenju i odgoju, te prema tomu, u kakvom su razmjerju razvijena svojstva uma i fantazija toga naroda.

Da umjetnost odgovara pojmu ljepote kojega naroda, te da taj narod može razumjeti umjetničko djelo, treba da umjetnik pazi na način čuvstvovanja toga kulturnoga naroda.

Čuvstvovanje naroda ne mienja se ni lako ni brzo, pošto se ne mienjaju naprečac ni uzroci toga čuvstvovanja. Umjetnost, koja ima izražavati to čuvstvovanje, može po tom ostati kroz stoljeća na istom stepenu, bio taj stepen visok ili nizak, i to zato, jer se razvija tradicionalno.

Starogrčko kiparstvo osnovano je na istoj tradiciji i ostalo je na istoj visini od Phidije sve do Lyssipa, te je prešla i u Rim, gdje je cvala u znatnoj savršenosti do Hadrianove dobe. Može se dakle reći, da se grčko kiparstvo održalo i na vrlo visokom stepenu savršenosti sasvim tradicionalno.

I niski stepen umjetnosti razvija se i drži tradicionalno. Tako su se primjerice u bizantinskom slikarstvu od devetoga stoljeća održali ružni tipovi sve do danas, dakle diljem hiljadu godina, a istočna crkva smatra nepromjenljivost te tradicije pravim bedemom.

Kada se slikar ne bi držao te istočne tradicije ili one katoličke

crkve, otklonio bi pobožan narod jedne i druge crkve slike, koje nisu izvedene po postojećoj njihovoj tradiciji.

Ako pravo uzmemo, temelji se čuvstvovanje i tradicija kojega naroda na plemenskom individualitetu i na navici toga naroda, jer i odgoj je navika. Pa zato i mislim, da bismo mogli reći, da i pojam ljepote kojega naroda ovisi o tom. A jer je taj pojam jedan dio bića toga naroda, zato i ne smije umjetnik lakoumno rušiti tradicionalni taj pojam samo zato, jer je tradicija, nego je dužan, da taj pojam o ljepoti što savjestnije uvaži.

Hrpa pretjeranih umjetnika neće nikada moći nametnuti svoje hire jednomu narodu, jer će ih ovaj otklanjati sve dotle, dok ne budu pravi tumač čuvstvovanja toga naroda.

Moda u nošnji mienja doduše svaki čas oblike, ali to nije izraz narodnih čuvstava, nego dokaz nestašnosti i želje nekih ljudi, obično spekulantâ, da obrate po što po to pozornost na se, i da dodju, ne svojim umjetničkim genijem, nego ekstravagancijama do kojega groša. Izraz estetskog čuvstvovanja narodnoga zrcali se u narodnoj nošnji, pa zato ima ova, ne pako modna nošnja, umjetničke vriednosti. Istina je, da se i narodna nošnja mienja, pa i drugi tradicionalni oblici, ali i ovi se mienjaju samo polako i postepeno, a ne skočimice; mienjaju se pako tako, da su uviek u skladu s razvojem narodnog čuvstvovanja.

Razvoj tradicionalnih oblika ne isključuje prava, da umjetnik ne bi smio tehniku tih oblika dotjerati i usavršiti, jer to spada na napredak. Ali htjeti sve uništiti, prezirati i takvo novo stvoriti, koje bi namah bilo tako savršeno, kako ono, što postoji, to će reći sama sebe precienjivati. Čovjek bi morao imati gotovo božjih svojstava i božje snage, da stvori u jedan mah takvu novu kulturu, koja bi bila sadašnjoj kulturi ravna, ili čak bolja od nje.

Najnoviji slikari zaista si utvaraju, da imadu božjih svojstava i božje moći, pa zato hoće da budu umjetnički anarkiste. U njihovom glasilu Ver Sacrum pišu u ovogodišnjem prvom broju na stranici 6. »Wir brauchen in erster Linie die nothwendigen Kräfte der Zerstörung und Vernichtung. Auf morschem Untergrund kann man nicht bauen. Geschieht diess, dann erst wird der heilige Frühling heranbrechen.« — Kolîka li drzovitost! Michel Angelo, Correggio, Raphael, Tizian — Rubens, Van Dyk, Rembrandt, Van der Heyden, —; Guido Reni, Poussin, Leusuer, Louis David itd. svi ti umjetnici da su »morscher Untergrund«!

Time hoće secesioniste da kažu: Mi novi slikari, jedini umjetnici svieta, sami smo Bogovi, jedan je veći a drugi je manji Bog, ali Bogovi smo svi, a kao takovi stvorit ćemo umah na početku samo savršeno.

Njihova nadutost siže tako daleko, da je samo slikarstvo umjetnost, a poezija, glazba — da nije ništa. Za njih je uvreda, kada ih tko nazove slikarima; oni su svi sami umjetnici bogom nadahnuti i bogom nadareni, te savršeni u svojoj struci, čak i onaj od njih, koji je narisao u dugoljastom četverokutu travicu, što niti ne postoji u prirodi. A jer ne postoji, zato oni i misle, da je to znak ljepote.

Oni vele: „I najmanja naša sličica — recimo onu travicu u dugoljastom četverokutu, ili naše inicijale — više vriedi nego ciela «Verešćaginova izložba (!!!). Verešćaginove su slike same diletantske fušarije, koje smisla nemaju, i koje ne možeš bez kataloga ni razumjeti, dočim su u našim slikama same uzvišene ideje, koje nukaju gledaoca da razmišlja, ne pako da samo uživa efekt boja«. „Mi ne ćemo prirodu oponašati ili čak poljepšavati, što stari pedanti zovu idealizovati, nego mi **umjetnici** *slikamo sve onako, kako nam se pokazuje u fantaziji, ili kako mi to vidimo kroz prismu (!). S toga se i zovemo impresioniste, to jest* **umjetnici,** *koji slikaju nabrzo, naprešno (imprescia), naime po prvom utisku (impressione). Pri tom nam je svejedno, da li je taj utisak liep, oduran ili ružan, a kolorit naravan ili nenaravan: stablo drva bielo, lišće crveno, cviet ruže zelen, lišće violetno, ili ciela slika samo u jednoj neizrazitoj boji. Nas se to dojmi, nam je upravo to liepo, a mislim, da i nama mora biti dozvoljeno nešto smatrati liepim. Samo ludi pointeliste, a to su oni, koji drže do točnosti i do izradjenoga detaila, samo oni će šta minuciozna izraditi. Mi nekako samo bacimo svaku ideju na platno. Dosta je ako vidiš od glave samo nos i jedno oko. Šta treba detalja! Mi novi* **umjetnici** *smatramo pointeliste pukim obrtnicima, ne pako genijalnim ljudima, a takav je obrtnik i Verešćagin. Genijalan čovjek nikada ne pravi koncepta, on će s mjesta napisati ili naslikati sve onako, kako ga je momenat nadahnuo, a neće mienjati ni slovca ni poteza. Tako radimo mi“.*

Nadalje vele oni: «Mi ništa ne dajemo za staro i ludo ono pravilo, da kolorit mora odgovarati raspoložaju (Stimmung) t. j. situaciji slike, te da se ima utažiti živahnost zadja (Hintergrund), ako je predmet nabožan ili žaloban, jer ako gledamo kroz prismu, to se zadj i ne razlikuje po boji od objekta. Da li je u naravi tako ili drukčije, i da li se slaže stara škola s našom, to je nama svejedno. Mi idemo našim, po

genijima naznačenim putem, ne obazirući se ni na ukus općinstva, ni na kritiku, jer mi smo apoštoli novoga vieka, a svaki se apoštol rado žrtvuje za samu stvar".

U Ver Sacrumu pišu (I. 9): «Wir streiten nicht für und nicht gegen die Tradition, da wir gar keine Tradition haben». — Pa šta je onda priroda, što su narodi, što su običaji? Zar nisu to uzori, nije li to vječna tradicija? Ni jedna bo umjetnost ne nalazi u prirodi i u ljudskom društvu tolike tradicije koliko upravo slikarstvo. Stabla, cvieće, živine, ljudi, formacije kamena, leda — boje tvari i stvari, zar nisu to uzori?

Iz toga je razabrati, da su ti najnoviji **umjetnici** fanatizirani fantaste, koji samo sliede tifusnu svoju fantaziju a hoće, da se nazovu pod svaku cienu umjetnicima, premda su gotovi sliepci. Uz to pako nemaju ni toliko čuvstva i smisla za ljepotu, koliko ga ima svaki seljak, ratar. Jer kada ratar iskrči, uzore, izravna zapušteno zemljište, puno šikara i drača, te ovo zemljište razdieli u brazde i poljica (grede), pa kada na tom polju uzrastu razne koristne plodine, te cvatu raznolikim bojama, to se seljak divi toj ljepoti, i veseli se, kako je prirodu poljepšao. Umjetnost ne smije se osnivati na pukoj fantaziji, na halucinaciji, na prevari, na laži, nego na istini i na onom liepom, što smatraju kulturni narodi liepim..

Ružno.

Najnoviji pjesnici, pripovjedači, dramatičari, glazbenici i slikari njemačke anarhističke škole, ne mare da prikažu liepo, nego po mogućnosti neliepo i ružno. Oni, koji prikazuju u romanu ili drami samo ružne karaktere, izmet ljudskoga društva, ni ne misle, kako škode time moralnomu usavršenju čovječanstva. Pojedinac, koji čita ili vidi u kazalištu predstavljene same hulje i ništarije, te sam nema čvrstog moralnog temelja, govorit će samomu sebi: »Prama ovima sam ja takav uzoran i savršen stvor, da meni ni ne treba nikakva popravka«, te će napokon izgubiti još i ono dobra, što je dosada u njega bilo. Usuprot, ako pisac opisuje izvrstne karaktere, postojane u poštenju i ljubavi, požrtvovne za obitelj, za prijatelja, za otačbinu, reći će čitalac ili gledalac: »Do takvih vrlina nisam jozte dotjerao ni uz najbolju volju, ali nastojat ću, da im budem sličan.«

To je kršćansko načelo, a to načelo mora da ima i kršćanska umjetnost.

Treba dakako, da u umjetničkom djelu bude i kontrasta, da se prikazuju n. pr. u drami uz liepe karaktere i ružni, jer inače ne bi ono liepo dosta jako udaralo u oči, a ružno ne bi se uz liepo dosta mrzilo. Ali najnoviji pisci ne će da iznesu ni šta liepa; oni se najradje valjaju u kaljužini, opisujući samo pokvarene slojeve čovječjeg društva. Griehe i griezne čine, što ih iznose, ako i ne opravdavaju, ali ih niti ne osudjuju. Neviernost u ljubavi, kriva prisega, preljub, nezahvalnost napram roditeljima, dobročiniteljima, izdajstvo napram domovini, krivoboštvo i samoubijstvo i drugi slični griesi, to su jedine teme, koje obradjuju, a krivnja ostaje nekažnjena. Pa ako sve to i ne prikazuju tako, kao da bi to preporučivali, to ipak nema ništa u njihovim radnjama utješljiva niti plemenita, kamo li liepa i uzorna. U njihovim je očima cieli sviet tako pokvaren, da drže, da i nema više pravednoga i poštenoga čovjeka. Sve je ružno i obsceno od početka do kraja. A to da je liepa knjiga? To da je obrazovna umjetnost?

Cicero veli: »Ima umjetničkih djela, koja su po formi liepa, ali po sadržaju ružna, a opet takvih, koja su po formi ružna a po sadržaju liepa. Ja želim — veli on — da je umjetničko djelo po formi i po sadržaju liepo, ali kada bih imao birati medju poluliepim, birao bih djelo liepe forme«.

Pa kako najnoviji hrvatski pripovjedači i dramatičari, tako hoće i naši slikari, da ružnomu pomognu do pobjede. Jer ne samo da najradje iznose nuditete, nego nastoje, da i ovi budu što ružniji.

Kada bi čitalac motrio onu prvu golu figuru u prvom broju bečkog lista Ver Sacruma, na koji naši slikari prisižu, bez dvojbe bi uskliknuo: »Zar je vriedno bilo naslikati i iznieti mršavu, grbavu i ružnu ovu babetinu!« A to bi sigurno rekao i za onu golu žensku figuru na trećoj stranici, za koju kažu, da je »Bücherschmuck«. — Ne vjerujem, da će i koji autor htjeti i dozvoliti, da se njegova knjiga okiti takvim uresom.

Pravo je rekao profesor visoke tehničke škole u Beču gosp. August Prokop u jednom ovogodišnjem predavanju: »Die neue Richtung in der Malerei ist die reine Phantasterei, überall Fratzen und Karrikaturen und ganz nebelhafte, räthselhafte Gebilde; ein unentwirrtes tiefes Chaos«.

Duboko žalimo naše mlade slikare, Hrvate, inače ljubezne, talentirane i poštovanja vriedne ljude, što su se dali zavesti od njemačkih bezdušnih agitatora, te se iznevjerili prijašnjem svojem umjetničkom smjeru, pa tako postali anarkiste pa i sluge tih agitatora. To

žalimo tim više, što smo se od njih nadali velikim i znamenitim djelima, kojima bi mogli sebi i hrvatskomu narodu osvjetlati lice. Nadali smo se tomu pako zato, što je opaziti bilo u njihovim prvim umjetničkim dokušajima, da imadu smisla i čuvstva za ljepotu, za moral i za patriotizam, i što su si već stekli bili unatoč svojoj mladosti, liepu vještinu i dobar glas u svojoj struci.

U modernoj glazbi isto je tako, kako u slikarstvu i u liepoj knjizi. Samo ružno, nikad liepo, sami distoni, od kontrasta do kontrasta, samo bolestno snatrenje. Nova ta glazba, proizlazeći od Niemaca, ne mari za tehnička pravila ni za logiku. Stavci ili periode ne sastoje se tu od protaze i apadoze, od pitanja i odgovora, nego od samih fragmenata stavaka bez umirljivog momenta dovršene misli, bez signature stalne temeljne glasovieti. Zadatak te nove glazbe ne ide za tim, da slušaocu godi, da mu srce razveseli, čuvstvo oplemeni, nego za tim, da slušaoca zabezekne, uzruja do skrajnosti, umori do zla Boga. Dr. Hanslick reče o toj novoj glazbi: »Sie ist das in Musik gesetzte Nervenfieber.« Njemački komponiste, a na čelu im Wagner, ne mogavši u posljednjim svojim djelima stvoriti ushitnih melodija, istriebili su iz svoje glazbe liepost melodije, pa tako je ona postala u cielosti ružna i razvratna. Piev u takvim operama nije izraz ushićene duše, nego pjevačko deranje bez kraja i konca.

Nije moguće, da će se to ludo i ružno u umjetnostima uzdržati za dugo. Jer ako je u pojedinim odsjecima ljudske kulture nadvladalo neko vrieme i bezumlje, neukus i razvratnost, to povjest dokazuje, da je u drugom odsjeku opet pobiedio razum i plemenitost čuvstva. Sigurno će to i sada biti, jer to je regbi vječni zakon.

Šteta je za svakoga umjetnika pa i za svakoga inog radnika, koji služi svojom vještinom i umienjem ludosti i griehu. **Za hrvatske glazbenike, naročito za komponiste mogu ponosom reći, da se nisu priključili anarhističkoj toj struji.**

Jasnoća.

Jedan od prvih uvjeta svakog umjetničkog proizvoda jest jasnoća. — Pogledamo li. kako zadovoljuju tom uvjetu najnoviji književnici, vidit ćemo, da je u njih sve izrečeno maglovito, dvoumno, zagonetno, zabašureno. Mladić i djevojka, koji nisu »izbiksani« u svem onom, što je zabranjeno i griešno, ne mogu onog pisanija ni razumjeti, pa ako žele, da razumiju, pitaju obično — ne roditelje nego u tom iskusne drugove i družice. Ali pošto je to pisanije često

tako zabašureno, da ni drugovi ni družice ne mogu pravo odgonenuti smisao, to si tumači rečeno štivo svaki po svom. Pretpostavimo li, da si od tih ni jedan ne tumači stvar u opakom smislu, jer kako no rieč veli: »tko je čist, tomu se čini sve čisto«, to ipak nema nikakve koristi od takve lektire, koju pravo ne razumije. Ostajući tako u vječitoj dvojbi, postaje napokon nevjernikom u svakom pogledu, ili se posve okani čitanja, podivlja, jer nema regulatora, nema razjasnitelja.

Još je gore u najnovijoj slikariji, koja ne zaslužuje ni nazov slikarstva, a kamo li umjetnosti, jer tuj nije ništa jasno, sve je kao u dimu, u magli; sve je to puka skica, ništa nije izradjeno u detalju, ništa nije dovršeno. Slike secesionista, slikane bojama, čine takav dojam, kao da je netko preko njih brisnuo krpom dva tri puta, dok su boje još mokre bile. Risarije pako secesionista tako se prikazuju, kao da su ih mala djeca našarala olovkom. U Ver Sacrumu pa i drugdje (!) nalazi se više takvih risarija, koje oni zovu studijama, primjerice one na str. 5. i 13., koje imadu prikazati dva krajolika (Landschaftsbilder). Druge su risarije, primjerice one na str. 11. i 20. opet posve zagonetne, te nisu ni za dlaku bolje nego one u bečkim prostačkim šaljivim listovima, za koje se risarije pita: »Wo ist der Bär? Wo steckt der Dieb?« itd.

A takve krajolike da uči naša mladež u školama? — Inicijale i arabeske njihove nemaju ni kakva smisla ni ljepote, ter se prikazuju kao karišik raznih linija i figura.

Motrimo li ornamente na rezbarijama i na djelima domaće tekstilne industrije hrvatskoga naroda, osvjedočit ćemo se, da naš prosti puk imade više smisla za ljepotu i pravilnost, nego ti genijalni umjetnici, koji neće da znadu za tradiciju. Pa ako se nalaze u arabeskama tih slikara i risara čovječja lica, to nisu lica liepa. nego su neprijatna; to su lica ljudih, koji su se preko mjere naživili i naužili.

Slova, koja ti risači, izmišljaju i štamparima narivavaju tako su fantastična i nerazumljiva, da čitalac teškom mukom može razlikovati *a* od *u*, *e* od *o*, pa čita Uiedac mjesto Vienac, Pejedini brej steji 1 fer. mjesto: pojedini broj stoji 1 for. itd.

Zar je to ona obrazovna umjetnost, koja treba da se popularizira, kada moraš znamenovanje pojedinih pismena istom odgonetati? Ili sastoji li možda u toj nejasnosti ona genijalnost nove slikarije, za koju secesioniste tvrde, da im gledalac mora misliti? — Najljepše

je pak pri tom to, što širitelji te slikarije kažu i štampaju, da su »suradnici Ver Sacruma prvi umjetnici svieta«, a svaki nas znade, da takvih umjetnika (?) ima svaki zakutni ilustrovani listić.

Kada su književnici novijega doba nastojali, da izraze svoje misli što jasnije i razumljivije, da opišu i jasno protumače i znanstveno težak predmet, i kada su napustili arapsku i bizantsku maglovitost, preopširnost i suvišne detalje, svaki se naobražen čovjek radovao toj reformi, tom napretku. — Čitao sam nekoć u jednom romanu Walter Scotta opis jedne livade, kojim je pisac zapremio deset štampanih stranica. Liepo su bili izradjeni detalji, ali bilo ih je toliko, da si na glavni predmet gotovo zaboravio, te tako izgubio totalni utisak te livade. U nekih starijih pisaca bilo je tako, kako je rekao Gratiano u Shakespearovom »Mletačkom trgovcu«: Sadržaj njegovog govora naliči dvima pšeničnim zrnima, koja su sakrivena u dva snopa slame; tražiš ih cieli dan, dok ih nadješ, a kad si ih našao, vidiš, da nisu bila vriedna, što si ih tražio«.

Ako takvoj preopširnosti, maglovitosti, ili takvoj praznoći na put staneš, te metneš u svoj govor ili opis mjesto žvakanja pustih rieči, misli, jezgrovite misli i to jasno izrečene, tada si staro reformisao i književnost unapriedio, usavršio. Ali maglovito još maglovitijim činiti, to nije napredak, to je nazadak.

I tomu su se narodi radovali, kada je lirska poezija udarila u svježiji glas i okanila se milelalenja, pukog i bezsmislenog stihogradjenja, a epika upotriebila življi kolorit i krepčiji glas mjesto pukog i suhoparnog nabrajanja činjenica. Ali unatoč tim reformama ipak nisu ti pjesnici napustili temeljnih pravila svoje umjetnosti. Oni nisu prijašnje pjesništvo stavili na glavu, nisu na početku stiha stavili rimu, nisu pisali stihove u vijugastoj liniji mjesto u ravnoj, nisu na kraju izreke pisali veliko slovo, ili upotriebili slične ludorije, kakvih je vidjeti u fantastičnim slikama secesionista.

Kada su slikari novijega doba (ne najnovijega!) počeli slikati zadj slika svjetlim bojama mjesto tamnim, a obrevši nove mješaline boja počeli u opće upotrebljavati življe boje nego stari slikari, te uzevši slikati svetu obitelj, izabrali uzorima najljepša lica živućih ljudi: svaki se radovao toj jasnoći i toj ljepoti.

A kako slikaju sadašnji secesioniste? — — Slikaju tako, da ni jedna njihovih slika nije jasna, nego zamuljena u izvedbi, i nerazumljiva po sadržaju. Tom nejasnoćom i nerazumljivošću hoće oni

da im budu slike nekako mirakulozne, ne znajući da gledaoci nazrievaju u toj metodi afektaciju i fantasteriju, kojom se obično prikriva neznanje i neumienje. I neki mladi pisci hrvatski, pišući o posve neznatnim stvarima,udare u ton proroka svetoga pisma, a glagolanje je njihova prazna slama.

Nema razloga, da u liepoj našoj knjizi oponašamo ni francesku tvorbu izreka, u opće franceski stil, u kojem imade više točaka nego zareza; još manje pako da oponašamo njemački stil, sa svojim neizmjerno dugim periodama. Ne trebamo pako zato da oponašamo stil ni kojega naroda, što imademo osebni hrvatski stil, osnovan od samoga našega puka, i u jasnosti i krepčini dotjeran po starijim hrvatskim piscima, a tada po Vuku, Kurelcu, Trnskomu, I. Mažuraniću, J. Jurkoviću, J. E. Tomiću i drugim našim piscima. Taj naš stil treba da usavršimo i da još više dotjeramo, ne pako da ga zabacimo, preziremo, te afektiramo čak i stil proroka staroga zavjeta; jer to nije napredak nego nazadak, mladež pako ne smije, da nazaduje ni u čem.

Slova, koja izmišljaju sadašnji risari, sami su hieroglifi, nejasna su, nenaravna. Potezi, koji moraju biti po naravnom toku pera tanki, debeli su, i obratno. Sve je na glavu postavljeno. Što je pako kod toga najgore, jest to, da naši ljudi ne prepoznavaju u tom tendenciju tudjih anarkista. Oni ne vide, da ovi hoće negermanske narode potisnuti nazad i lišiti ih vlastite svoje tradicije, narivavajući im stara gotska pismena. Pitam: Jeste li vidjeli u tim novim germanskim hieroglifima i jedno slovo, koje bi sjećalo na staroslavensko, glagolsko ili ćirilsko slovo? — Ako se Niemci hoće povratiti k svojoj antiki, slobodno im. Ali kako može Hrvatima na um pasti, da štampaju hrvatske knjige novogotskim i nejasnim tim nakazama?

Dobro bi bilo, kada bi se slikari, Hrvati, sjetili Niemca Heine-a, koji je pisao iza toga, što je posjetio neku izložbu slika, ove rieči: »Diese Leute glauben klüger zu sein als ganze Völker, und doch hat die Erfahrung gezeigt, dass die Massen immer richtig geurtheilt haben. Die Völker sind eben allwissend, alldurchschauend (!). Das Auge des Volkes ist das Auge Gottes.« — Hrvatski narod zna, što hoće ti njemački secesioniste, samo naši slikari ne mogu da to pojme.

Vriedno je spomenuti, da ima medju tim secesionistima i pravih virtuosa, te da bi starijim slikarima teško bilo njih točno kopirati, ali virtuostvo nije ni u jednoj umjetnosti jezgra stvari. Ima dašto ljudi, koji sude, da je umjetnosti zadovoljeno, ako pjesnik, pripo-

vjedač, dramatičar piše liepim jezikom i liepim slogom, ali to je uvjet, jer inače ne može i ne smije ni pokušati sreću u umjetnostima. Tko ne pozna tehnike orkestralnih glazbala, taj nije za instrumentatora. Glavna stvar u umjetničkom djelu jest kompozicija (oblik) sadržaj i predmet. Ako sama komposicija ne valja, uzalud je virtuoška vještina. Da nije tomu tako, mogli bismo istim pravom reći i čižmarski, mesarski, medičarski, tkalački umjetnik, pošto treba i za te obrtničke radnje vještine i iskustva.

Žaliti je u veliko, kada koji književnik, slikar, glazbenik dotjera u svojoj struci do virtuosa, pa upotrebi tu svoju vještinu, da osramoti umjetnost, kao clown u cirkusu, koji gusla teške komade držeći gusle natraške.

Vještina najnovijih umjetnika mogla bi služiti usavršenju tehnike tako, da bi ova opet unapriedila umjetnost, a ja mislim, da bi se svaki pojedini umjetnik mogao i tom slavom zadovoljiti. Ali kako se vidi, oni se ne zadovoljavaju tom slavom, jer u Ver Sacrumu stoji: »Entweder Alles oder nichts«! Ili svi narodi naše sluge u umjetničkom pogledu, ili mi nećemo više slikati, nego drugoga se posla latiti! — Tako je radio i Rikard Wagner, a kakva je bila posljedica? Bila je ta, da Wagner nema bezuvjetnih štovatelja, kakvih ima primjerice Beethoven, a broj njegovih nekoć pretjeranih sljedbenika postaje danomice manjim, premda mu imade glazbena umjetnost mnogo zahvaliti u tehničkom pogledu. — Kada je njemačko operno društvo gostovalo u Petrogradu, umoli ravnatelj toga društva ruskoga cara, da bi si odabrao jednu od Wagnerovih opera za predstavu. Car je malo razmislio, te ne rekavši ništa o Wagneru, zapovjedi: »Prikažite mi Gounodova Fausta.«

Takvu budućnost čeka i secesionističke književnike i slikare.

Istina.

Drugi je glavni uvjet svake umjetnosti istina. U romanu i u drami treba da budu karakteri istiniti, to jest takvi, kakvi postoje u čovječjem društvu, ma da je sam čin izmišljen Čin pako mora biti tako izmišljen, da je vjerojatan, da čitalac ili gledalac ne kaže: Takva čovjeka ili takva čina nije nikada bilo, niti će ga igda biti.

To je temelj onoga realizma, što ga prava umjetnost zahtieva. Oponašati posve vjerno čine i prizore iz ljudskoga društva nije realizam, nego naturalizam. Tomu pako nema mjesta u umjetničkom djelu, a najmanje tada, kada ga je pisac ili slikar što

vjernije oponašao. Ako glumac prikazuje pijanca tako, kako ga je često vidjeti u životu, gdje se i pobljuje, ili ako pisac oponaša doslovce prepirke izmedju prostačkih ljudi, koji kunu Boga, otca i mater, to neće nitko hvaliti glumca ili pisca, da su vrstni realistički umjetnici, nego svatko će reći, da su to prostaci, i da se što takva ne pristoji u knjizi ili na pozornici.

Mladež, koja rado čita Heine-a, upozorujem na sliedeću njegovu izjavu: »Die Bühne sei niemals eine banale Wiederholung des Lebens, sondern zeige dasselbe in einer gewissen vornehmen Veredlung.« To će reći, da realizam ili istina mora biti u umjetničkom djelu poljepšana, idealizovana; poljepšana po jeziku, po stilu, po činu i po materijalu. Seoska odiela na pozornici treba da budu od finijeg materijala, kroj te odjeće po svetačnoj narodnoj nošnji; glas glumca i grlo pjevačevo zvonko i čisto, osobe pristale. Ako bi u operi pjevao pjevač propita, kršteća grla, ili guslač gudio na potrtim, nezvonkim guslama, ne bi nam se milila ni najljepša melodija. Takvo pjevanje i takvo guslanje ne će slušaoca uznieti, nego će mu biti odurno.

Secesioniste vele doduše, da ništa ne čini, ako se umjetničko djelo prikazuje i ružno, samo neka bude istinito. Ali dok oni slave s jedne strane istinu nada sve, dotle stvaraju samu neistinu, samu fantasteriju. Ob onom realizmu, koji postoji u umjetničkim djelima kulturnih naroda, — za koje narode oni vele da rade — nema ni spomena. Pitam: «Gdje ima u prirodi takvih krajolika, kakvi su oni već prije spomenuti u Ver Sacrumu? Gdje ima ljudi s plavim i zelenim licima? Gdje su u nas kineske nošnje, ornamenti i boja odjeće po-kineski? i t. d. — Sve je fantasterija, koja potječe iz slabe moći mišljenja. Ali uza sve to ipak nazivlju secesioniste takav pravac, pravac istine. Neće li to reći opsjeniti cieli sviet?

Umjetnicima dozvoljeno je iznieti i alegorije i stvari nenaravne, i nadnaravne, kako to čine pričaoci basna i bajka, ali ne smiju tvrditi, da je ono prava i živa istina, što su stvarali i iznieli. Oni to zaisto i ne tvrde, nego priznaju, da je njihovo pripoviedanje gola izmišljotina, fantazija.

Ne tako najnoviji slikari. Ovi tvrde, da su njihove Münhausiade živa istina, ili bar da bi mogle biti istinite. Po njihovoj fantaziji nije mogućnost isključena, da ima puževa velikih kao slon, da se negdje nalazi žensko golo čeljade, koje, ležeći na tlu, sigra se lubanjama mrtvih muškaraca i t. d. — A to, da se zove istinom i umjetnošću?

Iluzija, koja ima da budi umjetničko djelo, ne sastoji se u laži, u apsurdima, nego u tom, da fantaziju čovjeka, koji uživa umjetničko djelo, vodi u onu nadzemnu sferu, gdje bi moglo biti zemno liepo savršeno liepo i čista istina, ne pako u onu sferu, gdje je zemna ljepota nakaza i laž.

Jedan dio same Njemačke već se je otrieznio u pogledu secesionističkog pravca, te se ruga što bolje može tim slikarima, za koje kažu, da su f a r b e n b l i n d, jer ne vide u prirodi živu istinu i žive boje. No naši slikari, Hrvati, sciene, da im je zadatak i dužnost spasavati ludi taj pravac. Neki njih, koji imadu malu umjetničku prošlost, idu tako daleko, da za volju njemačkih agitatora i poduzetnika pljuju na vlastitu prošlost, žaleći što su prije stvarali liepa, mila i istinska djela.

Tá opametite se ljudi božji! A ti hrvatski narode budi na oprezu!

Ćudorednost.

S etičkog gledišta zahtieva se od svake umjetnosti, da diže i širi ćudorednost, da podupire školu, crkvu, državu, te da uzveličava ideale vlastitoga naroda.

Kako vrši secesionistička umjetnost taj zadatak? — V r š i g a t a k o, d a m o r a o d g o j i t e l j m l a d e ž i: o t a c, m a j k a, s v e ć e n i k, u č i t e l j . . . . s a k r i t i o d m l a d e ž i p u b l i k a c i j e n a j n o v i j i h p j e s n i k a, p r i p o v j e d a č a i s l i k a r a.

Na tu moju njima ustmeno izrečenu primjedbu, odgovoriše mi: *„Ako tako postupate, to jest ako sakrivate naše publikacije pred djecom, to vi krivo odgajate djecu, jer se djeci mora sve kazati i pokazati, što je i kako je i kako nastaje.*

Tako govore mladi ljudi, koji nikada nisu pročitali koju pedagošku knjigu, kamo li da su učili, kako valja mladež odgajati. Oni si utvaraju u svojoj besprimjernoj megalomaniji, da se bolje razume u odgoj nego legija stručnih pedagoga, koji su cieli svoj život posvetili odgoju mladeži, te imadu u tom i obilna iskustva. Svi učeni i iskusni odgojitelji vele, da treba u djetetu uzdržati, što dulje možeš, angjeosku čistoću i stid, te čuvati poluodraslu mladež od raskalašenosti. Baš za tu odraslu mladež mora biti koješta zabranjeno i to iz zdravstvenih i iz sto drugih razloga, da ne propadne tjelesno i duševno. Vidimo i sada dosta mladih ljudi, koji nisu imali valjana kućnoga nadzora u vrieme mladenačkoga odgoja, kako se prikazuju

kao ljohavi starci, a jedva su stupili u zrelu muževnu dobu. A šta bi istom tada bilo, kada bi već djeca bila u s v e upućena, a mladeži bilo s v e dozvoljeno?

Pedagozi, svećenici, liečnici (dakako pravi!) svi zagovaraju, da mladež očuvamo od razuzdanosti, a evo pisci i slikari rade proti tomu.

Neću reći, da s v i njih to rade s nakanom, da mladež pokvare; radje ću vjerovati, da oni iznose samo zato takve stvari, da zadovolje zvedljivosti mladeži, te da p o s t i g n u u t e m l a d e ž i p o p u l a r i t e t. Ali uz takvu cienu postati popularnim, i tim načinom razdragati čuvstvo i pamet mladeži, griešno je nastojanje. Takva zavedena mladež i ne misli tada na koristne nauke i kreposti, koje dušu i pamet oplemenjuju i jače, nego samo na ono, što te sile uništuje, i što je protivno svim dosadašnjim naukama i kriepostima. Prividno pokorava se takva mladež jošte školskomu i kućnomu zaptu, jer se boji kazne, pa i uči prividno propisane nauke, ali bez zanosa, bez ljubavi, budući da tajne svoje misli koncentrira na posve šta drugo. Tako pako postaje i licumjerna. U njihovim očima svi su učitelji pa i roditelji sami tlačitelji i mračnjaci, njihovi su prosvetitelji i slobodoumnici samo oni, koji su im odavali tajne. A kako i ne bi, kad nažigači mladenačke lampe, koja treba, da već prije podne gori, sami vele: *»Ćudorednost, religija, patriotizam sami su fantomi, a ti će fantomi morati na skoro uzmicati pred našim idealima, jer jedino, što je nealno jest: ljubav i istina. Hoće li pojedini natražnjaci pristati uz nas, to je nama za čas svejedno. Napokon će sviet ipak prisiljen biti nama se pokoravati, jer mi umjetnici sklopili smo čvrst Trutzbündniss (sama rieč pokazuje, od kuda potječe!) pa se ni malo ne bojimo vašega Schutzbündnissa, koji vi i onako ne ćete moći sklopiti.*

A kakva je to ljubav — pitah ih — koja je vama toli sveta i požudna? *»To je«* — *odgovoriše mi* — *„ona ljubav, koja je jedina kadra čovjeka prenieti u nadzemne one vizije, gdje počima raj i vječnost“.*

— Tako; to je dakle onaj nagon, koji se u dvostvoru čovjeka vječito bori s duševnom polovinom toga stvora. Je li zadaća umjetnosti raditi oko toga, da nadvlada u čovjeku prva ili druga polovina? —

Ovi prosvjetitelji i ne misle na to, da će ljubav za tjelesnim užitcima radjati same egoiste, koji egoiste neće napokon mariti ni za kakve druge vrsti ljubavi, a niti za onu, koju čovjek nosi u srcu za umjetnosti. Šta više, ovi će se egoiste jošte i rugati samim umjetnicima, što no su se posvetili takvoj struci, kako se meni nedavno

rugao neki ovdješnji novčar. Ali rugati će se egoiste i onima, koji su se žrtvovali za čovječanstvo, za obitelj, za ljubav prama iskrnjemu, za ljubav prama domovini.

Ove plemenite vrsti ljubavi, koje se zovu i krieposti, treba da umjetnost uzbudi, uzdržava i uzveličava, ne pako spomenuti onaj nagon, za koji još nije nitko tvrdio, da je kriepost.

A kakvi su ti njihovi novi ideali, o kojima toli često i rado govore? — Ti ideali mogu se izreći dvima riečima: tjelesni užitak, bio taj užitak zabranjen ili dozvoljen, pošten ili nepošten, liep ili ružan, moralan ili nemoralan. Neki mladić reče mi u brk: *„Jedan od naših nedavno živućih ideala bio je samoubojica N. N. On se je nauživo života, što je sladje mogao. A da to možemo, dozvoljeno nam je sve. Pronevjeriti tudji novac nije u našim očima grieh, nego dužnost, ako si možeš naime tim novcem učiniti život ugodnim, te ako ga upotrebiš u tu svrhu. Ako pako do toga dodje, da ti vrela za užitak presahnu, a ti učini svemu kraj. Pametan čovjek neće se dati uapsiti ili čak usmrtiti, jer svaki je čovjek sam gospodar svoga života a nitko drugi. I Epikurejci su učili: „Edamus, bibamus, ... post mortem nulla voluptas“, a to uči i Nietzsche, naime onaj Nietzsche, koji je u ludnici a bio je već i onda lud, dok je još pisao.*

Nije li to za zdvajati?

U nas ima silesija društava s raznovrstnim programima, pa tako i društvo za zaštitu životinja. Pitam: Ne bi li kruto potrebno bilo, da se sva Hrvatska složi u jedno veliko društvo, koji bi imalo zadatak, da štiti našu mladež od rušitelja ćudorednosti?

Drugi narodi, kada opaze, da se u njih nešto pretvori u blato, trse se, da to blato odstrane. Inače je u nas; blato, koje k nam dolazi iz inozemstva, ostaje ležati, dok ne okuži cieli zrak. Mislim, da bismo i mi morali nastojati, da takvo blato odstranimo i to što prije.

Preteče tih umjetničkih anarkista imali su bar toliko obzira prema kršćanstvu i moralu, da su regbi samo balancirali na oštrici morala, a prama mladeži toliko, da su izrično istakli, da ono, što pišu ili slikaju, nije za mladež nego za zrele, ili bolje za prezrele ljude. No najnoviji umjetnici i pisci nemaju ni kakva obzira, jer iznose gotovo sramotne pjesme, pripovjetke i slike, i to baš u onim novinama, koje su po naslovu svom posvećene mladeži. Čovjek se upravo zgraža, kada čita opise tih nuditeta, u kojima se naročito ističe, da su slikane po živim modelima, ne bi li time upozorili

mladež, da stid nije kriepost nego ludost. Znademo pako, da i nenaobraženi roditelji kore svoju djecu, kada počine manji koji grieh, riečima: «Sram vas bilo!« A znademo i to, da mnogi ljudi samo zato ne počine nešto, što im nije dozvoljeno, da im se ne kaže: »Sram vas bilo!«

Kakve će imati posljedice novi taj tobože umjetnički smjer, ako u mladeži ubijemo stid i sram, na to sigurno nisu pomišljali ti ljudi novih ideala.

Istina je, da vidimo u muzejima pa i drugdje nuditeta, ali te umotvorine spadaju u naivnu onu dobu, gdje nije bila civilizacija današnjoj našoj slična, i u vrieme, u kojem su vladali posve drugi estetski nazori nego sada. Uz to ne smije se ni na to zaboraviti, da je drugo isklesati gole figure s mitološkom ili kršćansko-nabožnom tendencijom, a drugo iznieti ih s frivolnom nakanom.

Današnji umjetnik mora da radi za svoje vrieme a ne za prošlo, jer inače neće biti njegovo djelo zrcalo sadašnjosti.

Bit će i to istina, da je neodjeveno čovječje tielo ljepše od odjevenoga, kao što je i slon i pas ljepši vidjeti, kako je stvoren, nego li odjeven suknom ili frakom. Ali bilo to ovako ili onako, fakat jest, da društvo kulturnih naroda ne drži gola čovjeka pristojnom javnom pojavom.

Umjetnički anarkiste teže očito za tim, da kulturne narode dovedu u divljaštvo, da sviet poživinči, jer i živina ne poznaje stida.

Secesioniste vele, da je to novi duh vremena, proti kojemu se uzalud boriti, te se pozivlju na to, da sva moderna umjetnost diše tim duhom. Jer kako je vidjeti na sadašnjoj izložbi u Beču i u raznim ilustrovanim novinama, najradje se izlažu i objelodanjuju nuditeti.

Priznajem, da su od jedno dvadeset godina bečki ilustrovani listovi drukčiji, nego prije, no mi znademo, što je tomu uzrok i koje je pleme tomu povod dalo. Ali ako je tomu i tako, iz toga još ne sliedi, da moraju i Hrvati tim putem poći. Dapače mi hrvatski patrioti prosvjedujemo proti tomu, da se hrvatski narod silom tura na tu stazu.

Makar se sto i hiljada puta kazalo, da je to znak zapadne nove kulture, to ćemo je ipak odbiti. I onako imademo dosta razloga smatrati tu zapadnu kulturu, — osobito onu, koja k nama dolazi posredovanjem Niemacâ — za Slavene ropstvom.

Neka inostrana dama pokazala je nedavno u nekom čestitom

javnom lokalu nekoj mladoj gospodi (domaćim častnicima) šestu svesku Ver Sacruma tumačeći im slike, te upozorujuć ih, da bi ova i ona linija, ovaj ili onaj kolorlt stanovitih nuditeta imao biti još izrazitiji. To je po svoj prilici bila neka moderna slikarica, koja je sa svojom zapadnom kulturom i sa svojom ženskom emancipacijom postigla u onaj čas to, da je jedan za drugim te gospode izčeznuo — od stida.

Drukčije su još, hvala Bogu, naše gospodjice, Hrvatice. Jedna od ovih, koja uči slikati, tužila mi se, kako ona i družice njezine često se ne ufaju od stida oči podići ni od poda, kada im pokažu i tumače slike najnovije raskalašene te škole, te da će one radi toga i napustiti to umieće.

Čuo sam (a to je jedino, što ovdje priopćujem po kazivanju trećih), da je nedavno bio osudjen neki ovdješnji sitno-knjižar na pedeset forinti globe, jer je prodavao čak i mladeži lascivne slike. Dobro, sud zna šta radi. Ali tada bi trebalo kazniti i druge, koji isto čine, i to još više javno, nogo spomenuti sitnoknjižar.

Vidit ćemo, da li ćemo se moći uspješno boriti proti tomu novomu duhu, ili da će Hrvati abdicirati!

Neki najnoviji pripovjedači vele: „Mi moramo pisati za višu inteligenciju, jer u gradjanstvu našem nemamo čitatelja, kamo li u seljačtvu; inteligencija pako želi čitati samo pikantne stvari." — Dakle onih deset hiljada gradjanskih čitatelja Matice Hrvatske i veliki broj gradjanskih čitatelja raznih novina liepe literature i znatan broj onih gradjana, koji čitaju prevedene romane i originalne naših nakladnika, to nije ništa? — U nas žalibože daje upravo viša inteligencija najmanji kontigenat čitalaca. Pa ova, da je mjerodavna za pravac naše književnosti? — Ali to nije pravi razlog, to je samo izlika onih, koji po svom temperamentu i odgoju naginju na pikanteriju.

Nadalje vele oni: „I u najboljem se društvu pripoviedaju pornografske stvari, nema dakle razloga takve stvari ne pisati i ne štampati."

Hej stanite, da se malo ogledamo! — Drugo je privatan krug a drugo javnost (literatura), drugo su odrasli ljudi, a drugo djeca i nezrela mladež.

Ako se muž i žena kod kuće posvade i medju sobom izgrde, niti je to liepo, niti u redu; ali ako oni to čine javno, recimo na šetalištu, gdje se nalazi mnogo svieta, tada će svako reći, da je to sablazan. Pripoviedaju li se u društvu odraslih ljudi lascivne stvari u svrhu, da bude smieha, jer takvim stvarima obično se ljudi najviše smiju, ne će se time njihov moral porušiti, jer imadu čvrsta ćudoredna načela, i jer brzo zaborave ono, čemu su se na čas smijali. No ako to iznosiš u kazalištu, bit ćeš isfućkan i kažnjen; ako to pako pripoviedaš djeci, ili ako daješ mladeži u ruku pornografske knjige i lascivne slike, to neće ona na te stvari brzo zaboraviti. Pamtilo i mladenačka fantazija meki je vosak, u koji se baš takve stvari najlaglje utisnu. Otvrdnu li ti otisci, to postaju šablonama. Najnoviji secesionistički pisci i umjetnici hvale se doduše, da ne rade po šablonama, pošto je svaki njih klasik, ali u praksi stvaraju šablone i to mladeži vrlo pogibeljne.

Naši sliepci-guslari znadu i umiju izim sljepačkih i junačkih pjesama i vragoljastih, ali ako ih tko pozove, da takve pjevaju, otjeraju žene i djecu prije nego počmu pjevati, zaviknuv: »Djeco i žene bjež'te na stran!« — A zašto to čine? Zato, da se u djeci i u ženama ne ugasi stid, koji oni zovu i božjim stidom.

Ako se dakle moderne stečevine zapadne kulture u tom sastoje, da uguše stid u mladeži, a novi duh i novi ideali u tom, da ruše moral i poštenje, tada nećemo ni malo žaliti, ako hrvatski narod zaostaje u toj kulturi, ako diše zastarjelim duhom, ako čuva stare svoje ideale. Jer tada ćemo moći mirne duše gledati u budućnost, znajući da hrvatski narod čuva moralna načela pravoga kršćanskoga svieta, a time i narodni svoj opstanak.

Patriotizam.

O patriotizmu i patriotičkim dužnostima u opće, ne ću da ovdje govorim; u nas se o tom i onako dosta deklamuje, ali ono, što se radi u tom poslu, ne radi se ni svestrano ni sistematički. Tako primjerice zahtievaju naše novine odlučno, da se u javnom i privatnom životu služimo hrvatskim jezikom, i opet, da što bolje podupiremo hrvatsku knjigu i domaće industrijalne proizvode. Ali te novine ne mare ni malo, kada se tudjim umjetničkim proizvodima unosi i širi u nas tudjinstvo. Ti Hrvati sveudilj omalovažuju utjecaj, koji imadu proizvodi liepih umjetnosti na dušu, srce i ukus čovječji, te lakoumno zaboravljaju, da srce čovječje često nadvladjuje i najjači i najhladniji um.

Ja mislim, — ako naime želimo u nas suzbiti i istriebiti tudjinstvo — da ne bismo smjeli zaboraviti na moć umjetnosti, koja daje čuvstvu pravac, jer bez uvaženja te moći ostat će naše nastojanje u tom pogledu samo jednostrano. Jednostrano u toliko, jer ćemo ono, što

s jedne strane popravljamo, s druge strane još većma pokvariti. Ima u nas ljudi, koji su u jezičnom pogledu najkrutiji, gotovo nesmiljeni Hrvati, u glazbi su pako inkarnirani Švabe ili Talijani. U mojim očima nije takav Hrvat cieli patriota.

Naš je hrvatski puk u tom mnogo sretniji od naše inteligencije, jer je u njemu razvitak u svemu harmoničan, gotovo sistematičan.

Sve, što se u kojoj zemlji radi za kulturni razvitak, treba da je u prilog masi naroda, da se radi za volju starosjedioca te zemlje koji su je osvojili, napučili, branili, uzdržali, te joj utisnuli narodni svoj obilježaj. Domaći književnik i umjetnik, koji živi u toj zemlji, te ne radi na korist naroda, ne vriedi, da ga zemlja hrani, onaj pako, koji hotimice radi na uštrb toga naroda i proti tomu narodu, toga bi trebalo izagnati.

Zavirimo li u staru pa i u novu povjest književnosti i umjetnosti, vidit ćemo, da su književnici i umjetnici svakoga naroda radili ako ne isključivo, a to pretežno za svoj narod, opisivali i kistom iznosili ono, što u tom narodu opstoji, što je njemu milo i sveto, a glazbenici komponovali takvu glazbu, koja je odgovarala glazbenoj tradiciji i glazbenom ukusu toga naroda.

Pisac koji veli: »Žalim neizmjerno, što se nisam posvetio tudjoj mjesto hrvatskoj knjizi«, nije rodoljub, kolikogod on i afektira rodoljublje. Pravomu rodoljubu, piscu, ne samo da je dužnost. raditi za svoj narod, nego mu to mora biti i najveća slast i najveći ponos. Takvi nepatriotični književnici i umjetnici nisu drugo, no obični »gšeftmaheri« ili megalomani.

Najnoviji naši književnici i umjetnici uče: *„Drama, roman, slika, glazba, treda da je zato internacionalna, da može naći put i u inozemstvo."* — Kano da ini sviet već željno očekuje internacijonalne umjetničke pokušaje hrvatskih secesionista.

Baš je obratno, mlada gospodo! Vaša će djela sebi prokrčiti put i u inozemstvo samo tada, kada budu prvo: prava umjetnička djela, a drugo: kada svietu pružite u vašim djelima što osebnoga, hrvatskoga. Ovo hrvatsko bit će svietu novo; sviet pako žudi samo za novim.

Franceski, ruski pa i magjarski dramatičari, pripovjedači, slikari, komponiste opisuju u svojim djelima samo ljudsko drúštvo i čuvstvovanje svoga naroda, ne mareći za to, da li ini sviet točno razumije ili ne razumije društveni život onoga naroda i lokalno nišanjenje (Anspielung). Oni rade u prvom redu za svoj narod, te im je samo nuzgredna briga i nuzgredan ponos, da li i drugi narodi u svom jeziku prikazuju njihove drame, prevode njihove romane, glazbuju njihove kompozicije.

I Niemci rade tako, ali prikrito. Jer dočim je njemački šovinizam na vrhu vrhunca, svjetuju ipak drugim narodima, da budu kozmopolite, da odbace od sebe narodni svoj individualitet, ne bi li tako zavladao cielim svietom germanski duh. A da u tom što sigurnije uspiju, obećavaju piscima i umjetnicima drugih naroda, da će oni proturati njihova djela u Njemačkoj i nastojati, da ti zavedeni pisci i umjetnici imadu od svog rada i materijalnu korist. *„Živili Niemci, prosvjetljeni Niemci!" kliču naši najnoviji književnici i umjetnici, netom čuvši rieči* „**materijalna korist**", *te umuju ovako: „Šta će nam taj hrvatski patriotizam, od koga književnik i umjetnik živiti ne može, mi pako želimo da živimo dobro, jako dobro. Zato i nećemo odsele više ni pisnuti o tom fantomu* **patriotizmu**, *mi ćemo se dati na riešenje općih i velikih problema, pisat ćemo i slikat ćemo same pikanterije, ma one bile i proti tako zvanom moralu, da nam se put otvori u veliki sviet. Hrvatske te osebine i onako nisu ništa drugo nego znak barbarstva, a Hrvatska i ne vriedi, da imade takvih pisaca i umjetnika, kakvi smo mi. Tudji narodi, naročito Niemci, znadu umjetnike cieniti te i elegantno plaćati, u nas pako dadu nam za divne naše radnje modernoga duha jedva toliko, koliko plaćaju za kramarsku kakvu robu. Čitajte samo, kakve upravo kneževske soiree priredjuje ovaj i onaj berlinski romanopisac, i kakve imadu palače, ville i druga bogatstva njemački slikari! Bilo Vam (meni naime) s toga po volji ili ne bilo, mi ćemo od sada samo* **internacionalno**, *jer tada smo sigurni, da nećemo gladovati, kako Vi i drugi."*

Odlična neka osoba svjetovala mi, da ne idem glede patriotičkoga smjera u umjetnostima predaleko, jer prvo: umjetnik mora živiti od svoga rada, a u nas nema toliko bogatih ljudi, da bi mogli moći mnogo trošiti za slike i drugi umjetnički luksus, a drugo: kako će imati patriotičnu tendenciju recimo niemolik (Still-Leben)? Ja joj s mjesta odgovorih: «I niemolik hrvatskoga slikara treba da pokazuje na našu otačbinu. Jer slika li Hrvat niemolik norveškim ili afrikanskim osebinama. teško da će naćl u velikom svietu toliko odziva, koliko je našao naš vrli umjetnik gosp. Mašić sa svojim niemolicima i svojim

genre-slikama hrvatskoga karaktera. Neće ga pako zato naći, jer hrvatski slikar, koji je od svoga djetinstva vidio u domaćoj prirodi sujete za niemolike i za slike iz života (quadro di genere), laglje će stvoriti u svojoj fantaziji, a tada i svojim kistom istinsko umjetničko djelo, nego ako je takve sujete samo na čas vidio u Norveškoj ili u Africi, ili ako ih de facto ni vidio nije. Moj patriotizam u umjetnostima ne ide do pretjeranoga šovinizma, do nesnosljivosti ili do političkog strančarstva; ja samo želim, da bude djelo domaćeg umjetnika domoljubno. Znanost i umjetnost mora da je svojina cieloga naroda, da služi cielomu narodu, ne pako samo jednoj političkoj stranci, ili da čak ignorira domovinu.

Kada književnik i umjetnik samo zato radi, ili hoće da radi za tudji sviet, što ga veliki i bogati narodi bolje plaćaju, nego što ga mogu plaćati njegovi zemljaci, tada nije on prosvjetitelj svoga naroda nego izdajica.

Zar je zadatak umjetnika i književnika biti pijavicom vlastitoga naroda? Zar su pravi apoštoli prosvjete ikada težili za tim, da narod svoj oplačkaju? Nisu li se ti prosvjetitelji time zadovoljili, što su imali donekle bezbrižnu eksistenciju, djelokruga i pažnje u svom narodu? Ima li sladje zadovoljštine, nego ako si sam možeš reći, pa ako i drugi to priznaju, da si zadovoljio svojoj patriotičnoj dužnosti?

Drugo je, ako je narod toli bogat, da može svoje književnike i umjetnike sjajno nagraditi, a neće, ili ako nakladnici književnih i umjetničkih djela, otkidaju piscu i umjetniku još i od onoga, što je po pravu i pravičnosti zaslužio: tada taj narod zaisto ne zaslužuje, da ima umjetnika i pisaca. Ali ako narod štuje svoje prosvjetitelje, te im daje toliko, da ne oskudievaju, tada je taj narod ispunio svoju dužnost.

Kada umjetnik ne nadje u svojoj otačbini djelokruga, ili ako ide s tom nakanom u tudji sviet, da tamo proslavi ime i čast Hrvatske (kako Trnina i Savić), tada nije ono prvo zamjeriti, a ovo drugo je čak i hvalevriedno.

Naši secesioniste ne mare, da dižu ponos hrvatskoga naroda, ili ako šta rade, što nosi hrvatski obilježaj na sebi, ne rade to povedeni patriotičkim zanosom, nego pod moraš ili zaslužbe radi. Takve umjetnike ne možeš smatrati pravim apoštolima. Oni to i sami znadu, šta više, oni to ne će ni da budu. Ali unatoč tome, da čuješ i vidiš, kolikim se ističu pretenzijama!

Grade se, kao da su najvredniji i najpožrtvovniji prosvjetitelji,

o kojima ovisi sretna budućnost domovine, i na koje treba da narod pazi kao na zjenicu oka svoga. Oni vele i javno pišu: *„Ako nam ovo i ono ne dadete i ne dozvolite, to vam nećemo dati naših drama, romana i slika, nego ćemo ih poslati u inozemstvo. Time ćemo pako prisiliti vas, da nam napokon sve ono ispunite, što želimo. Jer znajte mi smo solidarni, te imamo i vanjskih saveznika! Ako nećete drugim umjetnostima i drugim umjetnicima datione pogodnosti, koje mi tražimo, to su si ti umjetnici sami krivi, jer zašto nisu medju sobom solidarni, kako smo mi umjetnici (slikari) i zašto si ne traže saveznike) u inozemstvu! U ostalom nas nije briga za druge, jer smo mi, i to samo mi spasitelji hrvatske budućnosti, jer samo mi i nekoliko hrvatskih pjesnika i pripovjedača dišemo modernim duhom“.* — —

U listu Ver Sacrumu stoji crno na bielo: »Unsere Wiener Secession hat drei Maximen: Die erste ist, sich nicht fürchten lächerlich zu werden; die zweite: man muss sich verstehen verhasst zu machen; die dritte: man darf sich (hinsichtlich der Preise) nicht beschwichtigen lassen. Denn in Wien hat von jeher nur Jener triumphirt, der sich jahrelang blamirt hat, nur Jener sich Respect verschafft, der sich den Leuten zuwider gemacht hat; ist nur Jener gut bezahlt worden, der unverschämt viel verlangt hat«.

To su, hrvatski čitaoče, nazori najnovijih samozvanih umjetnika. — Do tebe je, i do mjerodavnih faktora, da ne dozvole, da ova družba terorizira hrvatski narod i da skroz pokvari našu mladež.

Mi stariji pisci i umjetnici iskreno želimo, da se naša mladež bavi književnošću i umjetnošću, te se od srca radujemo, ako se ona za te grane prosvjete oduševljava pa i tvorno radi. Ali neka si ona samo to ne utvara, da je već sada pozvana, da dade cielomu našemu literarnom i umjetničkom radu pravac, sada gdje još nema potrebite spreme i potrebitog iskustva. Jer ako se ona neće priključiti nam starijim, nego se od nas otciepi, rastrgnut će ona time nît postepenog razvitka.

S toga joj svjetujem, da bude strpljiva, te da čeka, dok na nju dodje red, kako smo i mi čekali, dok je na nas došao red: — da se za rad dovoljno pripravlja, da može stvoriti bolja i savršenija djela, nego što su stvorili stariji naši pisci i umjetnici, — a napokon da ne ruši svetinje: moral, religiju i patriotične krieposti hrvatskoga naroda. Jer ako je ta mladež pravedna i uvidjavna, morat će

priznati, da su naši pisci i umjetnici od ilirske dobe amo u velike digli hrvatsku sviest i hrvatsku kulturu.

Pojmljivo je donekle, što naša mladež hoće, da se sama postavi na noge, to jest da si sama pomaže, jer istini za volju dužni smo priznati, da su tom udruživanju (možda preranom) krivi neki stariji književnički i umjetnički faktori. Oni faktori naime, koji su dosta puta neljubezno odbili ne samo nevješte nego i prilično vješte mladje sile, koje su čeznule za tim, da sudjeluju u kulturnom našem radu. Ne našavši mladje te sile nigdje oslona i susretljivosti, razletiše se s početka kojekuda, a tada se udružiše. Pa da budu i po broju neki vidljivi činbenik, povukoše u svoj krug i takve nezrele sile, kojima još nisu krila toliko ponarasla, da ih možeš nazvati književnim proletarcima. Vidivši vodje te udruge vojsku svoju, došli su na to, da treba dekoruma radi i starije pozvati, ali s nakanom da ih ne budu slušali. Uz to složiše se oni još s takvim tobože umjetnicima, koji nisu ništa manje nego hrvatski patrioti. Jedni i drugi: neljubezni stariji i nestrpljivi mladji, treba da poprave svoju pogrešku.

Potrebna je, jako potrebna oveća književnička i umjetnička zadruga, a ja bih sa svoje strane preporučio, da postojeća naša književnička društva učine takvoj zadruzi najšire koncesije. Ali, kako već naglasih, smjer takve literarne i umjetničke zadruge ne smije biti lažiliberalan i frivolan, nego kršćansko-moralan i hrvatsko-patriotičan. S novim duhom secesionista neće ona ništa postići, jer će svi triezni i moralno odgojeni elementi nastojati o tom, da se takvoj zadruzi uskrati kapital, onaj nepresahnjivi kapital, koji se zove hrvatski narod.

Osvjedočen o tom, da samo kršćansko-moralan i hrvatsko-patriotičan temelj može biti spasonosan za hrvatsku kulturu i za hrvatsku umjetnost, te da je često spomenuti najnoviji smjer veoma pogibeljan za budućnost i opstanak samoga naroda, žigosao sam taj smjer mnogo oštrije, nego što sam vičan govoriti mladjim pregaocima. U ostalom nisam ja tuj govorio samo u svoje ime, nego u ime sviestnih hrvatskih patriota, svećenika, pedagoga, književnika i umjetnika, za koje se evo potpisujem.

U Zagrebu dne 15. srpnja 1898.

Fr. Š. Kuhač.

TISAK C. ALBRECHTA (JOS. WITTASEK) U ZAGREBU.